

Teresa Świętosławska

Kalendarium życia i działalności Stanisława Adamczewskiego (1883-1952)

Prace Polonistyczne Studies in Polish Literature 43, 333-341

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TERESA ŚWIĘTOSŁAWSKA

KALENDARIUM
ŻYCIA I DZIAŁALNOŚCI STANISŁAWA ADAMCZEWSKIEGO
(1883 – 1952)

Jubileusz „Prac Polonistycznych”, pisma, na którego łamach prezentowali swe badania naukowe łódzcy poloniści, niewiele w czasie poprzedzała ubiegłoroczna, czterdziesta rocznica instytuowania Uniwersytetu Łódzkiego.

Sklania to do refleksji retrospektywnych – przede wszystkim nad sylwetkami tych, którzy wówczas, tuż po zakończeniu działań wojennych, tworzyli zręby uniwersyteckiej Łodzi.

Jednym z nich był profesor Stanisław Adamczewski, pedagog, edytor, badacz literatury, współtwórca i organizator katedr polonistycznych naszej Almae Matris, wybitny uczyony z kręgu społecznikowskiego przyjaciół Heleny Radlińskiej. Brał czynny udział w pracach łódzkich wydawnictw, kół i towarzystw naukowych, a także – równolegle – Polskiej Akademii Umiejętności. Nie należał do grona współpracowników „Prac Polonistycznych”, aczkolwiek zamieścił tu w 1947 r. sprawozdanie z działalności Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza.

Niewiele o tym etapie jego działalności, szerzej o międzywojennej pracy pedagogicznej, edytorskiej i naukowej, pisałam w kilku artykułach zamieszczonych m.in. właśnie w „Pracach Polonistycznych”¹, a także w „Dydaktyce Literatury”². Pełne zaś studium monograficzne, które powstawało jako praca doktorska inspirowana wskazówkami promotora prof. dr Z. Skwarczyńskiego, onegdaj asystenta prof. Adamczewskiego, wzbogacone wyborem pism, jest przygotowywane do druku.

Jako uczyony, Stanisław Adamczewski podejmował doniosłe dla polskiej humanistyki problemy badawcze, w zakresie dowodzącym tak wszechstronnych kompetencji, jak i

¹ Stanisław Adamczewski – w dwudziestą piątą rocznicę zgonu, „Prace Polonistyczne” 1978, s. 197 – 214; Stanisław Adamczewski jako edytor tekstów literackich na użytek szkolny w serii „Wielka Biblioteka”, „Prace Polonistyczne” 1980, s. 193 – 231; O drogach i „błędzikach” metodologicznych Stanisława Adamczewskiego, „Prace Polonistyczne” 1986, s. 219 – 247.

² O „Zbiorze zadań i pytań z literatury polskiej dla uczniów szkoły średniej” Stanisława Adamczewskiego, „Dydaktyka Literatury” 1983, t. VI, s. 113 – 131.

szerokiej skali uzdolnień oraz rozwiązywał je w sposób niejednokrotnie odkrywczy, wsparty na ówczesnie najnowszym osiągnięciach myśli europejskiej. Upływ czasu może w pewnym sensie zdevaluował założenia metodologiczne jego prac, merytorycznie jednak nadal niezniszczalny walor posiadają zawarte w monografiach czy szkicach krytycznych wnikliwe i wszechstronne analizy estetyczne, kształtujące umiejętności właściwego odczytywania tekstu, dostrzegania świadomej organizacji warstwy językowej i zawartości w niej tak trudno uchwytnych elementów, jak barwa, światło, kształt, linia, przestrzeń, ruch czy dźwięk, słowem – umiejętności rozpoznawania indywidualnych rysów sztuki twórcy, przejawiających się nawet we fragmentach ich dzieł.

Należał do tej grupy badaczy, którzy reprezentowali nie genetyczny ani historyczny, lecz estetyczny kierunek w krytyce naszego stulecia. Potrafił zespolic szczegółowość i pełnię estetycznych analiz z wyrazistością konstrukcyjną swej monografistyki, kształtowanej jako *sui generis* dzieło sztuki. Łączył precyzję warsztatu filologicznego z poznaniem intuicyjnym. Rozumiał, iż badanie tylko intelektem jest nieliczeniem się z odrębnością struktury nauk humanistycznych oraz powodować może upraszczanie przedmiotów i podmiotów badania, tj. pomijanie ich indywidualnych właściwości, gdyż poznanie intelektualne z reguły prowadzi do generalizującego, nie zaś indywidualizującego – jak on do tego zmierzał – ujmowania zjawisk.

W każdej dziedzinie swej działalności zaznaczał własne indywidualne stanowisko. Sumienny, wszechstronny jako badacz, skrupulatny, rzetelny jako edytor, czujny, bezkompromisowy jako komentator współczesnego życia literackiego i teatralnego przykuwał uwagę tak stroną merytoryczną swych wypowiedzi, jak też nienaganną, pełną ekspresji polszczyzną. Klarowność myśli i komunikatywność językowego ich przekładu zbliżały go z Wacławem Borowym. Jak słusznie zauważył Henryk Markiewicz, obu uczonych i krytyków łączyły nadto „zmysł analityczny, koncentracja uwagi na wartościach artystycznych, predylekcja dla motywów egzystencjalnych i metafizycznych przy pewnej niechęci do aktualności społeczno-politycznych, zaufanie do własnego smaku, staranność i oryginalność ekspresji pisarskiej”³.

Ale Adamczewski nie zawsze chciał i potrafił – jak to czynił Borowy – nakładać wędzidła słownym korelatom swych doznań w zetknięciu z ulubionymi autorami i zachowywać emocjonalny dystans wobec badanych zjawisk; tym silniej jednak jego wzruszenia – bardziej lub mniej świadomie kształtowane – udzielały się czytelnikowi, któremu nie tylko umożliwiał doznawanie określonych przeżyć estetycznych, emocjonalnych czy intelektualnych, ale także wyposażał go niejako w swój sposób myślenia, w precyzyjniejsze „narzędzia” służące poznaniu i ocenie minionych i aktualnie zachodzących wydarzeń w polskiej kulturze.

W kontekście zatem miary dokonań autora *Serca nienasyconego* zaznaczyła się potrzeba komplementarnego zestawienia – wymienionych i nie wymienionych w rozproszonych notach, biogramach i publikacjach – faktów z życia i działalności tego wybitnego humanisty.

³ H. Markiewicz, *Polska nauka o literaturze. Zarys rozwoju*, Warszawa 1981, s. 162.

- 1883 11 grudnia urodził się w Warszawie Stanisław Jan Ewangelista Adamczewski, syn Józefa i Anny z Kondrackich.
- 1903 Ukończył gimnazjum filologiczne w Płocku i podjął studia medyczne w Dorpacie (2 semestry).
- 1904 Kontynuował studia medyczne w Krakowie (w semestrze zimowym)
- 1905 – 1907 Przerwał studia i udzielał lekcji prywatnych w Warszawie.
- 1907 – 1908 Podjął pracę nauczyciela języka polskiego w Gimnazjum Macierzy Szkolnej w Łęczycy.
- 1908 17 lipca, mając lat 24, zawarł związek małżeński z Janiną Walerią z domu Jankiewicz, lat 20, w parafii rzymsko-katolickiej św. Aleksandra m.st. Warszawy.
- 1908 – 1909 Pracował jako nauczyciel języka polskiego w gimnazjum prywatnym męskim w Siedlcach.
- 1909 Urodził się syn, Stanisław Franciszek.
- 1909 – 1911 Kontynuował pracę nauczyciela – polonisty w gimnazjum im. Staszica w Lublinie.
- 1910 Został członkiem Towarzystwa Literacko-Naukowego, założonego w Lublinie pod przewodnictwem M. Biernackiego. Debiutował w „Kurierze Lubelskim” pracą *Znaczenie i przeznaczenie twórczości Wyspiańskiego w naszym życiu*.
- 1911 – 1914 Kontynuował studia w Zurychu, Paryżu i przeważnie Lwowie. W warszawskim „Sfinksie” i krakowskiej „Krytyce” zamieścił kolejne artykuły: *Trzy ody do młodości* i *Szlakami historiozofii literackiej*. Recenzował nowości wydawnicze w „Echu Literacko – Artystycznym”.
- 1914 Zamieszkał na stałe w Warszawie. Obok Henryka Raabe był członkiem-założycielem warszawskiego oddziału Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych i Średnich. W piśmie „Wychowanie w Domu i w Szkole” zaprezentował pracę Bezarda *De la méthode littéraire* i przekazał swoje uwagi nt. metod nauczania literatury.

- 1914–1915 Był polonistą w męskim Gimnazjum Towarzystwa im. Jana Pankiewicza (później II Państwowe Liceum i Gimnazjum im. Tadeusza Czackiego) o typie matematyczno-przyrodniczym. Pełnił funkcję sekretarza sekcji wychowawczej Stowarzyszenia Nauczycieli Polskich.
- 1915 Urodziła się córka Jadwiga.
- 1915–1920 Pracował w męskim, humanistycznym prywatnym Gimnazjum i Liceum Towarzystwa im. J. Zamoyskiego.
- 1916 Zaproszony przez komisję opieki pozaszkolnej przy Radzie Opiekuńczej Gimnazjum im. Władysława IV wygłosił odczyt o Sienkiewiczu.
- 1920–1923 Pracował w żeńskim, o typie humanistycznym, prywatnym Gimnazjum i Liceum Marii Taniewskiej.
- 1922 Wydał pierwszy swój podręcznik *Zbiór zadań i pytań z literatury polskiej dla uczniów szkoły średniej*.
- 1923 29 stycznia brał udział w posiedzeniu sekcji języka polskiego warszawskiego koła TNSWiŚ, na którym nad referatem K. Zbierskiego o podręczniku *Zbiór zadań* dyskutowali autor referatu i książki oraz Zdrojewski, Szyszkowski, Kopczewski i Kotaniec. Na podstawie pracy *Oblicze poetyckie Bartłomieja Zimorowicza* otrzymał przy uniwersytecie warszawskim stopień doktora filozofii w zakresie historii literatury polskiej i historii sztuki.
- 1923–1935 Uczył języka polskiego w męskim, matematyczno-przyrodniczym, prywatnym Gimnazjum i Liceum Zgromadzenia Kupców m.st. Warszawy.
- 1924 Na I Ogólnopolskim Zjeździe Polonistów w Warszawie wygłosił referat *Poeci romantyczni w programie szkolnym*. Na zebraniu Sekcji Języka Polskiego Warszawskiego Koła TNSW wygłosił referat *Barok a romantyzm*.
- 1926 Podjął współpracę z Komisją do Badań nad Historią Literatury i Oświaty Towarzystwa Naukowego War-

- szawskiego. Wydał drugi podręcznik dla uczniów najwyższych klas gimnazjalnych pt. *Sympozjon*.
- 1928 Edycją *Trenów* w serii „Wielkiej Biblioteki” zainicjował współpracę z Biblioteką Polską.
Przy pomocy Kasy im. Mianowskiego ogłosił drukiem swoją pracę doktorską.
Przygotował zmienioną reedycję *Sympozjonu*.
- 1929 21 listopada w warszawskim Klubie Literackim i Naukowym wygłosił referat *O antynomiach Żeromskiego* (druk w *Sercu nienasyconym*, rozdz. *Polska ponurość a uroda życia*). Dla serii „Wielkiej Biblioteki” opracował dalsze teksty J. Kochanowskiego *Odprawę posłów greckich* i *Wybór poezji*.
Opublikował kilka recenzji i artykułów (m.in. *Ujarmianie żywiołu. Dwa style Żeromskiego, Niedosięgnięte oczy. Rzecz o motywach religijnych u Żeromskiego, Pojęcie romantyzmu u Stanisława Brzozowskiego*) i ukończył pracę *Serce nienasycone. Książka o Żeromskim*.
- 1930 Dla „Wielkiej Biblioteki” opracował *Wybór poezji* W. Potockiego oraz objaśnienia i przypisy do *Szyfowych prac*. Wydał *Serce nienasycone*.
Uczestniczył w Zjeździe Naukowym im. J. Kochanowskiego w Krakowie.
- 1932 Podjął współpracę z Polskim Radiem i wygłosił przed jego mikrofonem kilka odczytów.
W warszawskiej „Kulturze” zamieścił kilka recenzji nowości wydawniczych (m.in. o *Nocach i dniach*) oraz kilkanaście recenzji teatralnych.
Opublikował artykuły o Brzozowskim i Rostworowskim.
- 1933 W audycji radiowej dyskutował z Leonem Pomirowskim o blaskach i cieniach współczesnej literatury polskiej (rozmowę prowadził A. Galis).
- 1934 W „Tygodniku Literacko-Naukowym”, dodatku niedzielnym „Polski Zbrojnej”, zamieścił wiele recenzji

- wydawniczych. Przed mikrofonem Polskiego Radia mówił o Żeromskim i *Nie-Boskiej komedii*.
- 1935 Przygotował i emitował audycję radiową *Renesans Prusa*. Podjął współpracę z Komisją Historii Literatury Polskiej Wydziału Filologicznego Polskiej Akademii Umiejętności. 19 lutego powołana przy Uniwersytecie Poznańskim komisja habilitacyjna w osobach prof. prof. Tadeusza Grabowskiego i Romana Pollaka pod przewodnictwem dziekana prof. Stefana Błachowskiego rozpatrzyła kwalifikacje naukowe Adamczewskiego w celu przyznania mu *veniam legendi*. Jako habilitacyjną przyjęto pracę *Serce nienasycone*. 11 maja Adamczewski wygłosił wykład habilitacyjny pt. *Dziedzictwo pozytywistyczne i romantyczne w dziejach twórczości Żeromskiego*. Zapadła jednogłośnie uchwała Rady Wydziału nadająca mu prawo wykładowania w zakresie literatury polskiej na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Poznańskiego.
- 8–10 czerwca uczestniczył w Zjeździe Naukowym im. I. Krasickiego we Lwowie i wygłosił referat o metodach badania literatury.
- 6 września podpisem W. Jędrzejewicza MWRiOP zatwierdziło uchwałę Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Poznańskiego z 11 maja 1935, popartą przez Senat Akademicki na posiedzeniu 24 maja 1935, której mocą Adamczewski został habilitowany jako docent historii literatury polskiej na tymże wydziale.
- Za *Serce nienasycone* otrzymał nagrodę Komitetu Kasy im. Mianowskiego.
- 1936 Został wybrany członkiem korespondentem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego.
- 23 kwietnia w Klubie Literackim i Naukowym wygłosił odczyt *Historia literatury a zagadnienie stylów literackich*.
- 30 czerwca na własną prośbę przeniósł prawo wykładowania z zakresu historii literatury polskiej z Wydziału

- Humanistycznego Uniwersytetu Poznańskiego na Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego w Warszawie.
- 1936 – 1937 Był polonistą w żeńskim, humanistycznym XII Państwowym Liceum i Gimnazjum im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie.
Objął stanowisko dyrektora Państwowego Instytutu Sztuki Teatralnej i pełnił tę funkcję od października 1936 r. do września 1937 r.
Włączył się do sporów metodologicznych artykułami *O tzw. formalizmie rosyjskim i polskim* oraz *Miraże prostych dróg*.
- 1937 – 1939 Uczył w męskim, matematyczno-przyrodniczym, II Państwowym Liceum i Gimnazjum im. Tadeusza Czackiego.
Do użytku szkolnego przeznaczył kolejną książkę o Żeromskim, *Stefan Żeromski. Zarys biograficzny*. Przed mikrofonem Polskiego Radia wygłosił odczyt o Arturze Górskim.
- 1939 – 1941 Na kompletach w warszawskich mieszkaniach prywatnych i w Komorowie prowadził tajne nauczanie dla uczniów Gimnazjum im. T. Czackiego i uczennic Gimnazjum Szachtmajerowej.
- 1940 – 1944 Wykładał w Podziemnym Uniwersytecie Warszawskim, zorganizowanym przez prof. T. Kotarbińskiego. Powstawały rękopisy prac o Brzozowskim, Matlakowskim i Reymoncie, rozprawy o historii stylów literackich w Polsce, teorii monografistyki literackiej, podręcznik metodologii badań literackich oraz monografia o Prusie. Prace te spłonęły w czasie Powstania Warszawskiego. Po Powstaniu Warszawskim przebywał w obozie w Pruszkowie, skąd został wywieziony wraz z rodziną do Złotego Potoku pod Częstochowę.
- 1944 Przeniósł się do Zakopanego i tam udzielał lekcji prywatnych.
- 1945 Po wyzwoleniu Krakowa w okresie 1 lutego – 31 sierpnia prowadził zajęcia dydaktyczne w Uniwersy-

tecie Jagiellońskim, gdzie czasowo znalazła schronienie polonistka warszawska. Tu otrzymał docenturę etatową i pełnił obowiązki adiunkta. Jednocześnie uczył w Gimnazjum im. B. Nowodworskiego. Jesienią przeniósł się do Łodzi i podpisał roczny kontrakt (1 października 1945 – 12 września 1946) w nowo utworzonym Uniwersytecie Łódzkim. Zorganizował tu II katedrę literatury polskiej i był jej kierownikiem. Prowadził badania w zakresie literatury staropolskiej, powieści przedromantycznej, pozytywistycznej i modernistycznej.

24 listopada uchwałą zebrania ogólnego TNW został mianowany członkiem zwyczajnym (czynnym) i wręczono mu dyplom z podpisami J. Krzyżanowskiego, sekretarza generalnego oraz W. Sierpińskiego (kontynuacja współpracy zapoczątkowanej w okresie dwudziestolecia międzywojennego).

W „Bibliotece Pisarzy Polskich i Obcych” wydał *Wybór poezji* Kochanowskiego.

Ogłosił *Prośbę systematyki metod badania literatury*.

1946 5 maja w ramach Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich wygłosił odczyt *Stanisław Brzozowski, publicysta łódzki*.

12 maja na pierwszym walnym zebraniu administracyjnym Adamczewski został wybrany członkiem czynnym Wydziału I Językoznawstwa, Nauki o Literaturze i Filozofii ŁTN.

18 czerwca wybrany przez walne zgromadzenie członkiem korespondentem krajowym wydziału filologicznego PAU (kontynuacja współpracy zapoczątkowanej w okresie dwudziestolecia międzywojennego).

14 września otrzymał nominację na profesora zwyczajnego historii literatury polskiej Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Łódzkiego.

W tym i następnym roku akademickim prowadził w Uniwersytecie Łódzkim wykłady nt. ewolucji liryki polskiej w czasach humanizmu i baroku oraz twórczości Mickiewicza do 1832 r.

- 29 – 30 września brał udział w Zjeździe Naukowo-Literackim im. B. Prusa zwołanym z inicjatywy Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza i wygłosił referat inauguracyjny zjazd *Etyka pisarska Prusa*.
- 27 października wygłosił tenże referat na jednym z posiedzeń naukowych łódzkiego oddziału Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza.
- 9 listopada na zebraniu ŁTN wygłosił referat *Zagadnienia monografistyki literackiej*.
- Opublikował pracę *Patronat Brzozowskiego?* i wspomnienie pośmiertne o Aurelim Drogoszewskim.
- Przygotował reedycje tekstów Kochanowskiego, współpracował z czasopismami „Zagadnienia Literackie”, dawniej „Życie Literackie” (1946 – 1948) oraz „Pamiętnik Literacki (1946 – 1952).
- 1947 W tym i następnym roku akademickim prowadził wykłady nt. *Poezja polska wieku oświecenia*, *Twórczość Mickiewicza po 1832 r.* oraz *Liryka Norwida – lektura i interpretacje*.
- Przygotował reedycję pracy *Stefan Żeromski. Zarys biograficzny* oraz edycje pism Krasickiego i Reja. Opracował wydanie *Bajka polska wieku oświecenia w wyborze*.
- 1948 Prowadził wykłady nt. *Analiza poematu „Beniowski”* oraz *Twórczość Żeromskiego*.
- 1949 Prowadził wykład *Żeromski po roku 1914* oraz ćwiczenia wstępne, proseminarium i seminarium z historii literatury polskiej.
- Przygotował skrócone i zmienione wydanie *Serca nienasyconego* pt. *Sztuka pisarska Żeromskiego*.
- 1950 30 września zapadła decyzja (podpisana przez ministra A. Rapackiego) o przeniesieniu prof. Adamczewskiego w stan spoczynku.
- 1950–1952 Przeniósł się do Opacza pod Warszawą, gdzie po śmierci W. Borowego podjął pracę nad przygotowaniem do druku rękopisu *Dzienników Żeromskiego*.
- 1952 2 sierpnia zmarł nagle w Opaczu.